

Kto patrzy służbom na ręce?

Mechanizmy efektywnego nadzoru nad służbami

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
pomagamy w naprawianiu państwa

Misja NIK:

Niezależna, profesjonalna
kontrola zadań publicznych
w interesie obywateli
i państwa

Tomasz Sordyl
Dyrektor Departamentu Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Służby specjalne a Państwo

Zagrożenia dla Państwa i obywateli

- obecna sytuacja geopolityczna, w tym zagrożenia militarne,
- szpiegostwo i zagrożenia hybrydowe,
- przestępczość zorganizowana,
- terroryzm, ekstremizm.

Rola służb specjalnych w Państwie

Ochrona Państwa przed działaniami, które mogą stwarzać zagrożenie dla niepodległości lub porządku konstytucyjnego RP, zakłócić funkcjonowanie struktur państwowych bądź narazić na szwank podstawowe interesy kraju.

(1) Służby specjalne a Państwo

Rodzaje służb specjalnych

- ABW, CBA,
- SKW,
- AW, SWW,
- inne ?

Uprawnienia

- uprawnienia śledczo-procesowe,
- działania operacyjno-rozpoznawcze, w tym stosowanie kontroli operacyjnej,
- inne.

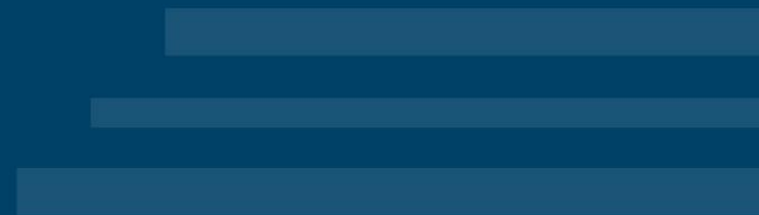
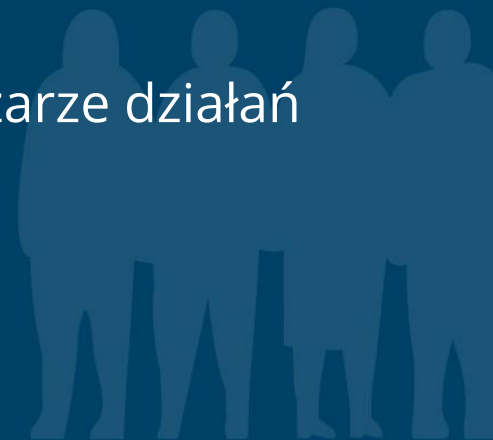
(2) Służby specjalne a Państwo

Zagrożenia związane z działalnością służb specjalnych

- brak skuteczności,
- nadużywanie uprawnień w stosunku do obywateli, w szczególności w obszarze działań operacyjno-rozpoznawczych,
- ryzyko „uwikłania” służb w „walkę o władzę”.

Jak im zapobiegać ?

- wdrożenie adekwatnych do zagrożeń przepisów i procedur,
- skuteczny nadzór i kontrola wewnętrzna,
- merytoryczny nadzór ze strony właściwych organów Państwa,
- wszechstronna kontrola zewnętrzna.

Kto patrzy służbom na ręce ?

- Premier ?
- Minister koordynator i Minister Obrony Narodowej?
- Kolegium ds. służb specjalnych ?
- Sejmowa komisja ds. służb specjalnych ?
- sejmowe komisje śledcze (np. w sprawie PEGASUS-a) ?
- sądy i prokuratura ?
- Rzecznik Praw Obywatelskich ?
- Najwyższa Izba Kontroli ?
- organizacje społeczne broniące praworządności i praw człowieka ?
- media ?

Kontrola służb specjalnych

Skoro tak wiele podmiotów nadzoruje/kontroluje służby specjalne, to czy możemy powiedzieć, że w Polsce:

- istnieje kompleksowy system nadzoru i kontroli służb specjalnych ?
- wiemy jak funkcjonują służby specjalne w Polsce ?
- mamy pewność, że w działalności służb nie dochodzi do istotnych nieprawidłowości i nadużyć, np. godzących w podstawowe prawa i wolności ?

(1) Kontrola służb specjalnych

Ograniczenia istniejących rozwiązań nadzorczych/kontrolnych:

- „natura” działania służb specjalnych,
- „rozproszenie” i ograniczenia uprawnień nadzorczych i kontrolnych,
- obowiązujące rozwiązania prawne w zakresie:
 - ograniczenia dostępu do informacji o działaniach służb, w tym w stosunku do organów konstytucyjnie powołanych do nadzoru i kontroli nad funkcjonowaniem Państwa,
 - nieadekwatne do potrzeb rozwiązania prawne (w tym m.in. brak ustawowej definicji podstawowych pojęć, brak „kodeksu pracy operacyjnej”),
- praktyka służb specjalnych w zakresie współpracy z innymi organami Państwa.

(2) Kontrola służb specjalnych

Art. 39. 1. Szefowie Agencji, każdy w zakresie swojego działania, mogą zezwalać funkcjonariuszom i pracownikom Agencji oraz byłym funkcjonariuszom i pracownikom, po ustaniu stosunku służbowego lub stosunku pracy w Agencji, a także osobom udzielającym im pomocy w wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, na udzielenie informacji niejawnej określonej osobie lub instytucji.

(...)

3. Zezwolenie, o którym mowa w ust. 1 i 2, nie może dotyczyć udzielenia informacji o: 1) osobie, jeżeli zostały uzyskane w wyniku prowadzonych przez Agencje albo inne organy, służby lub instytucje państwowe czynności operacyjno-rozpoznawczych; 2) szczegółowych formach i zasadach przeprowadzania czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz o stosowanych w związku z ich prowadzeniem środkach i metodach; 3) osobie udzielającej pomocy Agencji (...).

(3) Kontrola służb specjalnych

Ocena funkcjonujących rozwiązań:

Obowiązujący w Polsce system nadzoru, koordynacji oraz kontroli działalności służb specjalnych jest nieskuteczny oraz nie odpowiada standardom obowiązującym w demokratycznych państwach prawa. Nie zapewnia on efektywnego nadzoru nad realizacją zadań służb oraz nie gwarantuje, że w toku ich wykonywania będą przestrzegane obowiązujące przepisy prawa oraz respektowane prawa i wolności obywatelskie.

Komunikat NIK z 21 marca 2024 r.

Przyczyny braku nadzoru/kontroli:

Stan ten jest efektem nie tylko wadliwych rozwiązań organizacyjno-prawnych, ale również rażących zaniedbań ze strony podmiotów powołanych do nadzoru nad funkcjonowaniem służb specjalnych.

Komunikat NIK z 21 marca 2024 r.

Potencjalne kierunki zmian w zakresie kontroli

1. Ustanowienie zewnętrznego, niezależnego organu posiadającego nieograniczone przedmiotowo uprawnienia kontrolne wobec służb specjalnych oraz wszystkich pozostałych służb i formacji dysponujących uprawnieniami do prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych.
2. Przyznanie obywatelom prawa do informacji na temat prowadzonych wobec nich czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz prawa do skargi na działalność służb i innych uprawnionych podmiotów w tym zakresie.

(1) Potencjalne kierunki zmian w zakresie kontroli

3. Przyjęcie ustawy regulującej tematykę wewnątrzadministracyjnego nadzoru i kontroli nad służbami specjalnymi, określającej w szczególności:

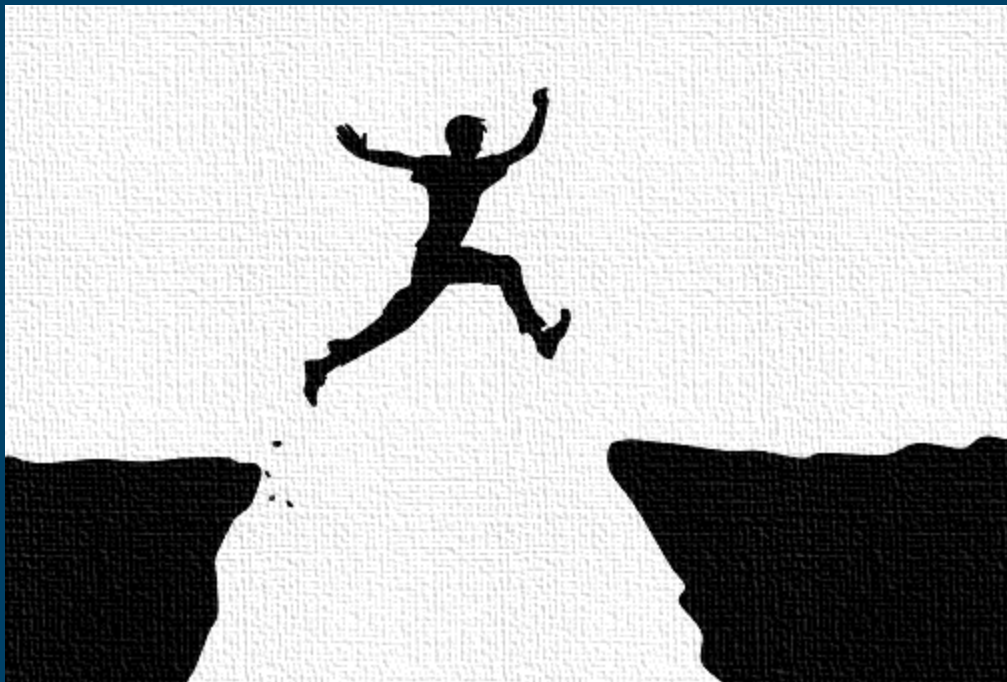
- zadania i uprawnienia Prezesa Rady Ministrów oraz Ministra Koordynatora Służb Specjalnych w obszarze nadzoru i kontroli służb specjalnych, a także kwestię organizacji urzędu obsługującego merytorycznie i organizacyjnie Ministra Koordynatora;
- precyzyjne uprawnienia, obowiązki oraz zasady współpracy Ministra Koordynatora Służb Specjalnych i Ministra Obrony Narodowej w zakresie nadzoru sprawowanego nad SKW;
- terminy i zasady opracowywania oraz zatwierdzania dokumentów planistycznych i sprawozdawczych służb specjalnych;
- uprawnienia, zadania i zasady procedowania Kolegium do Spraw Służb Specjalnych.

(2) Potencjalne kierunki zmian w zakresie kontroli

4. Przyjęcie aktu normatywnego określającego definicje czynności operacyjno-rozpoznawczych, metod, form i technik przeprowadzania tych czynności oraz wspólne dla wszystkich służb i formacji zasady oraz warunki ich prowadzenia.
5. Wzmocnienie kontroli sądów nad zarządzaniem i przedłużaniem kontroli operacyjnej.

<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/sluzby-specjalne-nadzor-kontrola.html>

Dziękuję za uwagę

Tomasz Sordyl, DPiBW, NIK
Biuro RPO, Warszawa, listopad 2025 r.